

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2009, 2(116), p. 45–59

KELI KONSTITUCIJOS INTERPRETAVIMO ASPEKTAI: VERTYBINIŲ (MORALINIŲ) ARGUMENTŲ GALIMYBĖ IR RIBOS

Gediminas Mesonis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto

Konstitucinės teisės katedra

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (+370 5) 2714 546

Elektroninis paštas ktk@mruni.eu

Pateikta 2009 m. gegužės 25 d., parengta spausdinti 2009 m. birželio 8 d.

Moralės teorija neišvengiamai domisi ir teise, kadangi moraliniai ir teisiniai įpareigojimai iš dalies sutampa.

Richard A. Posner

Teisės interpretacija yra racionalus procesas, tokiu būdu mes galime suvokti tekstą.

Aharon Barak

Anotacija. Pasaulio valstybių konstitucinės justicijos institucijų veiklos praktikoje interpretuojant konstituciją ar kitas teisės normas neretai pasitelkiami argumentai, mokslo teorijose pretenduojantys būti laikomi universalios moralinės vertybėmis. Šio straipsnio tikslas nėra įrodyti universalios moralės nuostatų (ne)buvimą – tai permanentinis ir fundamentalus moralės ir teisės filosofijos pažinimo objektas ir uždavinys. Šiame straipsnyje analizuojama problematika susijusi su vertybinių (moralinių) argumentų taikymo galimybėmis teisės aiškinimo procese. Autorius apžvelgia ir analizuoja moralės ir teisės teorijų tendencijas, jomis siekdamas pagrįsti universalijų vertybių egzistencijos faktą bei pateikti tų universalijų vertybių katalogą.

Straipsnyje parodoma, kad konstitucija yra išskirtinis teisinis dokumentas, kurio interpretacija yra permanentinis procesas, ir jam įtakos turi daugelis conceptualių veiksnių. Akcentuojama, kad aukščiausia juridinė konstitucijos galia bei šio akto vientisumas determinuoja jos interpretatoriaus ir taikytojo galimybes, lemia jos interpretacinę savipakankamumą, nes ji negali būti interpretuojama remiantis mažesnės juridinės galios aktų turiniu.

Autorius atskleidžia, kad interpretatorius, nors ir turėdamas diskreciją, kuri laiduoja galimybę laisvai pasirinkti interpretacijos metodologiją, vis dėlto susiduria su daugeliu interpretavimo problemų. O jų randasi, kai interpretuojant konstituciją teisiniai argumentai tampa nepakankami. Konstatuojama, kad būtent tuomet ne tik teisiniai, bet ir filosofiniai interpretacijos argumentai igyja pagrindą materialumui. Straipsnyje pažymima, kad filosofiniai argumentai gali pasireikšti kaip interpretatoriaus vertybinės pasaulėžiūros, į kurią orientuojantis pasirenkamas interpretacijos proceso vektorius bei formuluojamų išvadų turinys, dalis.

Konstatuojama, kad teisės ir moralės teorijose nusistovėjo doktrininis status quo, kurio esmė glūdi keliuose įsitvirtinuosiose viena kitos niekaip nepaneigiančiose moralinių vertybių universalumo ir reliatyvumo koncepcijose. Kadangi jokia teorija negali pretenduoti į absoliučios tiesos statusą, autorius teigia, kad teisės interpretacijos procese moralinės vertybės negali universalių vertybių forma atsispindėti kaip teisės interpretavimo rezultatas.

*Tačiau straipsnyje atkreipiamas dėmesys, kad vertybinė (moralinė) refleksija galima per interpretatoriaus subjektyvios vertybių sistemos prizmę. Tuomet konstitucijos normų *expressis verbis* neapibrėžtumus, konstitucinio reguliavimo dviprasmybes, *ect.* konkretus interpretatorius aiškinasi vadovaudamasis savo vertybine pasaulėžiūra, ir interpretuotojo teisinė sąmonė, filosofinė pasaulėžiūra, istorinio patyrimo pažinimas, *ect.*, visa tai, ką galėtume pavadinti subjektyvia moraline konstitucija, atsispindi oficialioje konstitucinėje jurisprudencijoje.*

Reikšminiai žodžiai: konstitucinė teisė, konstitucija, konstitucinė jurisprudencija, doktrina, interpretacija, vertybiniai (moraliniai) argumentai.

1. Teisinių argumentų ribos konstitucijos interpretacijos procese

Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucijos 104 straipsnis nustato, jog „Konstitucinio Teismo teisėjai, eidami savo pareigas, yra nepriklausomi nuo jokios valstybinės institucijos, asmens ar organizacijos ir vadovaujasi tik Lietuvos Respublikos Konstitucija. Prieš pradėdami eiti savo pareigas, Konstitucinio Teismo teisėjai Seime prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai.“ Taigi teisėjai nagrinėdami bylas vadovaujasi tik Lietuvos Respublikos Konstitucija. Atrodytų, kad minėtas Konstitucijos straipsnis yra vienareikšmis kelrodis mūsų Konstitucijos interpretatoriui, nesukeliantis teisinių neapibrėžtumų Konstitucijos interpretacijos procese. Tačiau aukščiausia juridinė šio akto galia bei vientisumas yra tie požymiai, nuo kurių conceptualiai priklauso

interpretacijos metodai ir šios veiklos rezultatai. Konstitucijos vientisumas – tai jos normų teisinis, filosofinis, loginis integralumas, nustatantis aiškintojui pareigą konstituciją matyti kaip visumą, kaip vertybių pusiausvyrą. Konstitucijos nuostatos yra lygiavertės savo juridine galia, tad ir jų turinio imperatyvai yra vienas kito nepaneigiantys, o tik papildantys, darantys prielaidas interpretatoriui nustatyti kiekvienos teisės ribas, per interpretacijas kurti naują teisinę realybę. Taip pat pažymėtina, kad išskirtinis juridinis konstitucijos pranašumas yra jos interpretacinio *savipakankamumo prielaida*. Konstitucijos sistemiškumas įpareigoja oficialų ir kiekvieną kitą interpretuotoją pastebėti atskirų konstitucijos nuostatų pusiausvyrą, surasti skirtingų vertybių balansą¹. Loginių ryšių tarp atskirų konstitucijos normų materialumas ne tik padeda atskleisti konkrečios *expressis verbis* normos turinį, bet jų kaip visumos analizė leidžia atpažinti ir nerašytinio pobūdžio vertybes – konstitucinius principus, kurie visi kartu ir kiekvienas atskirai tampa konstitucijos interpretavimo priemonių sistema². Pažymėtina ir tai, kad mažesnės juridinės galios aktai negali būti kelrodis konstitucijos interpretacijos procese, priešingu atveju būtų paneigtas konstitucijos kaip *prima* teisės akto principas, kuris determinuoja visą teisės sistemą³. Interpretuojant konstituciją būtina nuolat prisiminti ir tai, kad vienas iš konstitucinės justicijos veiklos tikslų yra „taikdarystė socialiniame ir politiniame gyvenime“⁴.

Tačiau net ir esant minėtoms aplinkybėms, sakytume, imperatyvui interpretuojant konstituciją remtis tik ja pačia, nuolat iškyla doktrininų diskusijų, kaip iš tikrųjų reikia suvokti *tikrąjį* jos turinį.

Taigi konstitucijos tekstas yra pradinis elementas – tik interpretuojant semantinis tekstas paverčiamas teisės norma. Taip teigdamas A. Barakas (*Ahron Barak*) akcentuoja interpretacijos rezultato reikšmę teisės sistemai. Akivaizdu, kad konstitucinė norma ir prieš interpretaciją yra norma, tačiau po interpretacijos ji, anot A. Barako, iš „statinės teisės“ virsta „dinamine teise“⁵. Natūralu, kad šitame teisės teorijos *dinamizacijos* procese beveik kiekvienos interpretacijos autorius pateikia savo interpretacinių pastangų rezultatą kaip tobulą, neretai kaip vienintelį galimą – objektyvų rezultatą. Tačiau šiuolaikinėje – pliuralistinėje visuomenėje „mokslinės bendruomenės grupių konkurencija yra vienintelis istorinis procesas, kurio rezultatas yra ankstesnės teorijos atmetimas <...>“⁶. Taigi, akivaizdu, jog jokia mokslinė doktrina, kad ir koku loginiu sistemiškumu ir apibrėžtumu pasižymėtų, negali riboti galimybės rasti doktrininius alternatyvoms. Būtent mokslinės saviraiškos laisvė ir įvairovė yra prielaida, kad teoriniame diskurse

1 Antieau, J. C. *Adjudicating Constitutional Issues*. London, Rome, New York: Oceana Publications, Inc., 1985, p. 259–300.

2 Jarašiūnas, E. Keletas konstitucinio teisinės valstybės principo interpretavimo aspektų Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2006, 6(84): 24.

3 Mesonis, G. Konstitucija monocentrinėje teisės sistemoje. *Konstitucinė jurisprudencija. Konstitucinio Teismo biuletenis*. 2009, 4(12): 222–225.

4 Jarašiūnas, E. Apie konstitucinės justicijos funkcijas. *Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė. Konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998, p. 145.

5 Barak, A. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2005, p. 6-7.

6 Kuhn, T. S. *Mokslo revoliucijų struktūra*. Vilnius: Pradai, 2003, p. 22.

net akivaizdžiausio turinio konstitucijos *expressis verbis* gali turėti kelis doktrininis interpretacijos variantus.

Visos interpretacijos doktrininis požiūriu yra lygiavertės jau vien tuo, jog jos vienodai nesukelia teisinių padarinių. O jų likimas ir reikšmė priklauso tik nuo to, kiek kiekviena iš šių subjektyvių interpretacijų savų argumentų ir logine sistema sugebės paveikti oficialaus interpretatoriaus pasaulėžiūrą. Nes tik jo valia konstitucija įgis jurisprudencinę formą ir taps realiomis teisinėmis pasekmėmis. Konstitucijos interpretatorius turi visišką diskreciją pasirinkti argumentus, juos vertinti, vienus pripažinti reikšmingais, kitų dėl vienokių ar kitokių priežasčių konkrečioje situacijoje netaikyti. Nesutarant dėl vienareikšmio interpretacijos rezultato pasigirsta desperatiškų siūlymų laikytis *autentiško teksto*, kurį kiekvienas interpretatorius tariasi pažinęs. Tačiau paradoksalu, jog jie visi drauge neranda *bendro* interpretacijos vardiklio – „kiekvienas atskiras originalistas tariasi žinąs tą „pradinę“ prasmę, bet visi kartu jie dėl jos nesutaria“⁷. Todėl nenuostabu, jog raginimas, „interpretuojant konstituciją turi dominuoti originalus tekstas“, kaip teigia K. E. Whittingtonas (*Keith E. Whittington*), „yra toks pat senas, kaip ir pati JAV konstitucija“⁸.

Buvęs Izraelio aukščiausiojo teismo teisėjas, tesės filosofas A. Barakas (*Aron Barak*) analizuodamas teismo diskrecijos teisės turinį konstatuoja, kad teisėjo (teismo) teisė „iš egzistuojančių skirtingų interpretacijų pasirinkti tą, kurią jis mano esant teisišką“⁹. Taigi patys interpretatoriai pripažįsta, jog yra galimybė rinktis ir pasirinkti vieną iš galimų „skirtingų interpretacijų“. Tuomet subjektyvi interpretatoriaus valia pasirenkant interpretacijos metodus bei kryptį tampa konceptualiai reikšminga. R. Pozneris (*Richard A. Posner*), kalbėdamas apie subjektyviojo interpretacijos aspekto svarbą, taip pat nedvejoja teigdamas, kad „kai teisėjas supranta, jog gramatinis ar loginis metodai neduoda atsakymo, sprendimą lemia ideologija, sveikas protas, žmogiškosios emocijos ir kiti faktoriai, kurie jau nėra formalios teisės analizės dalis“¹⁰. Pažymėtina, kad R. Pozneris taip pat pripažįsta, jog interpretacijos rezultatui įtakos gali turėti faktoriai, kurie „nėra formaliosios teisės analizės dalis“. Taigi kalbama apie *metateisinius*¹¹ argumentus, kurie veikia arba gali veikti interpretatorių, formuluojantį jau nebe *metateiginius*, o pačias tikriausias *teisines* išvadas.

Štai Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucijos 19 straipsnis nustato, jog „Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“. Tik retoriškai galime klausti, kas gali žinodamas

7 Kūris, E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*. Vilnius, 2002, p. 19.

8 Whittington, K. *How to Read the Constitution: Self-Government and the Jurisprudence of Originalism*. Published by the Heritage Foundation. 2006, No. 5. <<http://www.heritage.org>>.

9 Barak, A. Hermeneutics and Constitutional interpretation. *Constitutionalism, identity, difference and legitimacy. Theoretical perspectives*. Durham, London: Duke University Press, 1994, p. 257.

10 Posner, R. A. *How Judges Think: A Conversation with Judge Richard Posner*. By Masur J., 2008 <<http://uchicagolawschoolrecord.org/?q=node/10>>.

11 Čia galima netiesioginė aliuzija į *metafizikos* sąvoką. *Metateisiniai* (gr. *meta* – po, už teisės) *argumentai* – tai argumentai, kurių genezė ir raiška yra ne teisinio pobūdžio. *Metateisinių* argumentų sistemos nereikėtų tapatinti vien su vertybiniais (moraliniais) argumentais, tai platesnė sąvoka. Tai ir vertybiniai (moraliniai), ir sociologiniai, ir istoriniai, ir filosofiniai, t. y. visi ne teisinio pobūdžio argumentai.

ši straipsnį ir prisimindamas, kad Konstitucija yra sisteminis teisės aktas, vienareikšmiškai pasakyti, ar mūsų Konstitucija leidžia, ar draudžia neštumo nutraukimą (abortą)? Kokie tik teisiniai argumentai gali būti kitos – vienareikšmio atsakymo, kaip spręsti eutanazijos klausimą, pagrindas? Akivaizdu, kad kai Konstitucijos kai kurios *expressis verbis nuostatos* nėra vienareikšmės¹², mirties bausmės, neštumo nutraukimo (abortų), santuokos sampratos bei kiti visuomenės moralės aspektu jautrūs klausimai turi, ne tik privalo turėti konstitucinio teisėtumo atsakymus, bet tie atsakymai gali būti grindžiami *metateisiniais*, tarp jų ir vertybiniais, argumentais. Tokios teismų praktikos bylos ir argumentai įvardijami kaip moralės argumentai jurisprudencijoje¹³. Akivaizdžiausias to pavyzdys yra mūsų minėtas neštumo nutraukimo (abortų) konstitucingumo jurisprudencijoje klausimas. Svarstant šias problemas, kai *expressis verbis* neduoda pagrindo vienareikšmėms išvadoms, lieka galimybė – darant nuorodą į vertybinius (moralinius) principus formuluoti sprendimus¹⁴.

2. Moralės ir teisės santykio problema: *status quo* teorijose

Pastebėjus, kad vertybiniai, plačiąja prasme – pasaulėžiūriniai, argumentai gali lemti interpretacijos rezultata, būtų konceptualu klausti apie universalių vertybių egzistencijos ir pritaikymo interpretacijos procese galimybes. Taip, tai teorijos „sena pažįstama“ – moralės ir teisės filosofijos santykio problema. Šis klausimas yra konceptualus sisteminiu aspektu, nes atsakyme į klausimą (ne)glūdi galimybė reikalauti iš teisės interpretatoriaus interpretacijos procese remtis vertybiniais (moraliniais) argumentais.

R. Dworkino (*Ronald Dworkin*) pavardė teisės ir moralės filosofijoje yra gana neblogai žinoma. Būtent jis buvo ir yra pristatomas kaip „šių dienų žymiausias konstitucinės teisės teoretikas“, kaip „moralės ir teisės filosofijos grandas“, kaip „neabejotinas autoritetas, aktualizavęs moralę“ ir t. t. Žinant šio autoriaus tarptautinį pripažinimą, jo knyga tokiu pretenzingu pavadinimu kaip *Freedom's law: The moral reading of the American Constitution (1997)* leido tikėtis, kad čia bus pasiūlytas ar suformuluotas moralės ir pozityviosios teisės santykio problemos sprendinys. Neabejotina, kad knyga nuo pat pradžių intriguoja, nes autorius užsibrėžia sau uždavinį – paaiškinti skaitytojui, kaip reikia per moralinę prizmę suvokti Jungtinių Amerikos Valstijų Konstituciją¹⁵. Tokio uždavinio formulavimas negali nedominti tyrėjo, nes kvalifikuotas skaitytojas suvokia, kad moralės ir teisės santykis teorijoje yra labai komplikotas, neretai ir prieštaringas, be akivaizdžių išvadų, o čia teigiama, kad bus formuluojami konceptualūs sprendiniai.

12 Airijos Respublikos Konstitucijos 8 pataisa (Pro – Live), priimta visuotiniu referendumu, tiesiogiai draudžia dirbtinį gyvybės nutraukimą (abortus).

13 Posner, R. A. *The Problematics of Moral and Legal Theory*. - Cambridge, Massachusetts, London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, 2002, p. 129–144.

14 Rosenfeld, M. *Constitutional adjudication in Europe and the United States: paradoxes and contrasts*. Nolte G. (Editor) *European and US Constitutionalism*. New York: Cambridge University Press, 2004, p. 229.

15 Dworkin, R. *Freedom's law: The moral reading of the American Constitution*. Oxford, New York: Oxford University Press, 1999, p. 5–11.

Tačiau skaitant minėtą, o ir kitus šio autoriaus veikalus¹⁶, kuriuose jis visais įmanomais būdais „aktualizuoja“ moralę, kiekvienas naujas puslapis verčia konstatuoti, kad konceptualiai moralės ir teisės santykio problematikoje nėra atskleista nieko nauja. R. Dvorkinas, kaip ir dauguma moralės filosofijos atstovų, daug ką teigia nepagrįsdamas, kaip *savaimė suprantamą dalyką*. Todėl nenuostabu, jog galime rasti vaizdingų teiginių, jog „mūsų valstybės konstitucinė sistema remiasi moraline teorija, jog kiekvienas jos žmogus turi moralines teises, ginančias jį nuo valstybės“¹⁷. Pažymėtina, kad R. Dvorkinas tikrai nėra pirmasis taip kalbantis, veikiau priešingai. Štai jau XVIII a. pabaigoje J. Madisonas (*James Madison*) garsiuosiuose *The Federalist Papers* valstybės politinę sąrangą taip pat suvokė per moralinius įsipareigojimus (*moral obligations*)¹⁸. Taigi, lyg ir nieko nauja R. Dvorkinas nepasako, bet jis šią teoriją plėtoja teigdamas, kad „ne visos, net ir konstitucinės, teisės atspindi asmens, o ne valstybės moralinių teisių prioritetą“¹⁹. Autoriaus teiginiai labai vaizdingi ir turbūt daugeliui gali atrodyti patrauklūs. Kas gi nesutiks ir sąmoningai ieškos argumentų paneigti teiginį, kad būtent *aš* turiu moralinių teisių prioritetą, o ne valstybę? Problemų kyla tik tada, kai diskusija pradeda dėl *kito* moralinių teisių. Tuomet šių teisių absoliutumas darosi ne toks akivaizdus. Tačiau tai nekliudo autoriui pačiam klausti, ar teisės gali būti kontroversiškos, ir pačiam, beveik neargumentuojant, formuluoti atsakymą, jog jos tokios nėra²⁰. Po tokių „atradimų“ R. Dvorkinas įsidrąšina ir teisės interpretatoriams pateikia jau konkrečius reikalavimus: „moralinių argumentų taikymas“ (*moral reading*) yra strategija teisininkams ir teisėjams veikti vedamiems geros valios, kuri turi būti nuolatinė interpretavimo strategija“²¹. Taigi teisėjas, R. Dvorkino nuomone, turi *veikti vedamas geros valios*, interpretacijoje taikydamas moralinius argumentus. Taigi gerai, kad autorius bent jau pripažįsta teisėjo *diskreciją – laisvę* taikyti moralinius argumentus. Tačiau kitoje knygos vietoje autorius teigia beveik priešingai – „teisėjai negali vadovautis savo įsitikinimais interpretuodami konstituciją“, jie „privalo atsižvelgti, koks sprendimas yra taikingiausias“, kitoje vietoje – „privalo surasti geriausią sprendimą“²². Bet kas to sprendimo kokybės arbitras, taip ir lieka neaišku. Gal ir per daug hipertrofuojujame, apsimesame, kad nesuprantame, kai sakome – „neaišku“. Akivaizdu, kad niekam verti kiti arbitrai, kad egzistuoja vienas interpretacijos kokybės arbitras – R. Dvorkinas. Jis pasakys, koks teismo sprendimas yra laiduojantis taiką visuomenėje, o koks ne, būtent R. Dvorkinas žino, ar tai buvo geriausias galimas sprendimas, ar ne.

Gal tam kartui pakaks, grįžkime į realybę. Taigi daugiausia knygos *Freedom's law: The moral reading of the American Constitution* puslapių skirta savai – „moraliausiai“ pozicijai dėl JAV konstitucijos nuostatų ir konstitucinių teisinių santykių subjektų elge-

16 Pvz., R. Dvorkino veikalai *Taking Rights Seriously* (1977) arba *Life's Dominion: An Argument About Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom* (1994).

17 Dworkin, R. *Taking Rights Seriously*, p. 147.

18 Madison, J. *The Federalist Papers* No. 43. New York: A Mentor Book, 1999, p. 246.

19 Dworkin, R. *Taking Rights Seriously*. London: Duckworth, 1977, p. 191.

20 *Ibid.*, p. 279.

21 Dworkin, R. *Freedom's law: The moral reading of the American Constitution*, p. 11.

22 *Ibid.*, p. 8–10.

sio. Pažymėtina, kad ši subjektyvi moralės teorija – sakytume, moralizuojanti teorija – yra gerbtina ir neabejotinai *gali turėti* doktrininę įtaką jurisprudencijos kūrėjams. Tačiau konceptualu tai, kad ši teorija gali, bet neprivalo turėti įtakos, į ją gali būti atsižvelgta, o lygiai taip pat ji gali būti nepastebėta. Beje, tai ne tik R. Dvorkino, tai visos moralės teorijos filosofijos Achilo kulnas, kurio esmė ta, jog ir pati įtaigiausia, pati nepriekaištingiausia moralinė teorija yra *neprivaloma* nei sociumui, nei atskiram jos atstovui.

Jau minėjome, R. Dvorkinas tikrai nėra vienišas „aktualizuodamas morale“. Štai kitas britas, lordas P. Devlinas (*Patrick Devlin*) anksčiau, o ir dar dabar populiarioje knygoje *The Enforcement of Morals (1959)* taip pat ne tik pripažįsta moralinių vertybių egzistavimą, bet mano, kad jos turi veikti įstatymų leidžiamąją valdžią taip, kad ši savo sprendimais atspindėtų moralinį visuomenės konsensumą. Autoriaus nuomone, teisė be moralės sugriauna laisvės pagrindus ir yra kelias į tironiją. Akivaizdu, kad P. Devlinas sava moralės teorija akivaizdžiai atkartoja doktrinos (ypač anglosaksiškos) kryptį, mėginančią suderinti teisės pozityvizmą ir moralinį reliatyvumą.

Kitas, jau romanų-germanų teisės tradicijos atstovas profesorius R. Alexy (*Robert Alexy*) taip pat teigia, kad atvira teisinė sistema yra pasirengusi gerbti ir todėl priimti morale, kuri yra „inkorporuota“ į konstituciją, o teisės konstitucionalizacijos procese moralė teisingumo pavidalu pasiekia ir ordinarinės normos turinį²³. Reikia pripažinti, tikrai gražiai pasakyta. Tačiau šioje problematikoje vertinama ne leksikos estetika. R. Alexy taip teigdamas kitu atveju šiek tiek nuvilia, nes jau nėra toks kategoriškas pripažindamas, kad tai probleminis dalykas, nes, anot autoriaus, „substancinis determinuotumas, pasireiškiantis per atviras moralines vertybes“, sukelia daug ir sunkiai sprendžiamų klausimų²⁴.

Akivaizdu, kad minėti teoretikai nėra nei pirmieji, nei paskutiniai desperatiškai ieškantys objektyvios moralės argumentų. Dar idealizmo epochos atstovas I. Kantas yra žavėjęsis tuo, kad *moralės dėsni*s kiekviename žmoguje yra egzistuojanti, tuomet tik metafiziniais argumentais paaiškinama tikrovė²⁵. Paradoksalu, bet formuluoti tuos teiginius I. Kantui tam tikra prasme buvo paprasčiau nei mums doktrininio reliatyvizmo epochoje. I. Kanto epochos *opinio necessitatis* metafizinius argumentus laikė natūraliais, juolab kad tuomet ir pozityvioji teisė būdavo tokių realijų saugotoja.

Tolesnė visuomenės raida, ypač žmogaus teisių ir laisvių teorijų *de jure* raiška konstitucijose, teisių biliuose, deklaracijose, sudarė prielaidas *nevaržomai* saviraiškos laisvei. Dabar lyg ir pasiektas priešingas polius, kai „<...> *politiškai laisvas individas tampa savo paties perdėto individualizmo auka*“²⁶. Tačiau tai jau visuomeninių santykių raidos padarinys ir šių dienų tikrovė. Natūralu, kad saviraiška suponuoja prielaidas tiek teisės, tiek moralės filosofijos doktrinos egzistuoti lygiagiavertėms teorinėms kryptims. Anksčiau opozicinę teoriją buvo galima likviduoti fiziškai (D. Bruno, J. Husas) arba bent izoliuoti („tremtis“ į Ferny), tuo tarpu dabar naudojamosi saviraiškos laisve gali egzistuoti, t. y. vienodomis sąlygomis prisistatyti visuomenei, visos teorijos. Visuomenė

23 Alexy, R. *A theory of Constitutional Rights*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2002, p. 366.

24 *Ibid.*, p. 366.

25 Kantas, I. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis 1987, p. 186.

26 Jokūbaitis, A. *Liberalizmo tapatumo problemos*. Vilnius: Versus Aureus, 2003, p. 148.

taip pat naudodamasi laisvėmis tampa subjektu, kuris gali vertinti ir rinktis. Ir neprivalo pasirinkti paties geriausio teorinio produkto. Teorijų raida ir tiesos paieškos – tai lyg ir natūralus, todėl ir teigiamas socialinės raiškos aspektas.

Šiandienos (XX a. pab.–XXI a. pr.) teorijoje išsitvirtinusi mąstymo paradigma (kalbant apie vertybių sistemą) iš principo pakeitė pačią tyrimo problematiką. Akivaizdu, jog doktrinai suabejojus krikščioniškosiomis vertybėmis, tenka abejojti ir krikščioniškosiomis moralinėmis vertybėmis. A. Jokūbaitis taikliai pastebi, kad „<...> *dauguma dabartinių liberalų mąsto kitaip – jie pradeda ne nuo tikėjimo tiesų, bet nuo moralinio reliatyvizmo*“²⁷. Manytume, kad nuo to jie pradeda ne todėl, kad patys būtų aršūs moralinio reliatyvizmo gerbėjai, o todėl, kad tokia yra tikrovė. Jie paprasčiausiai nekovoja su realybe.

Nors moralės sąvokos turinys problemiškas, skirtingų mokslų doktrinose moralė įvardijama labai panašiomis definicijomis – tai „sistema normų, nustatančių žmogaus pareigas visuomenei ir kitiems žmonėms“²⁸. Kokius gi argumentus naudoja mokslininkai, neigiantys moralės normų universalumą? Moralės neigimas grindžiamas keliais pagrindiniais argumentais. Argumentuojama, kad kiekvienas turi savo moralės normų sąrašą, kiekvienas turi savitą moralės viziją, todėl visuotinai pripažįstama moralės normų sistema yra utopija, taigi jeigu ji ir būtų reikalinga, tai vis tiek yra objektyviai negalima. Štai H. Kelzenas (*Hans Kelsen*) „Grynojoje teisės teorijoje“ nedvejodamas teigia moralės normų santykinumą tvirtindamas, kad net Kristus atėjo į žemę ne taikos skleisti²⁹. Kaip apie lygiavertes Kristaus ir Poncijaus Piloto (įsakiusio nukryžiuoti Kristų) morales rašo ir R. A. Pozneris³⁰. Panašiais argumentais daugelis autorių mėgina neigti krikščioniškąją moralę ir jos prigimtį, o jeigu jau ją pripažįsta, jos egzistenciją sieja su socialiniais ir psichologiniais dalykais (sentimentais). Pripažinę, jog visuotinai pripažįstamos moralės normų sistema yra negalima, daroma tolesnė logiška išvada, jog jos ir siekti nereikia, o visos pastangos veikti ta kryptimi laikomos beprasmmėmis. Tokios koncepcijos požiūriu subjektų bendravimo ir elgesio modelius veikia tik subjektyvūs požiūriai į moralės normas. Todėl visuotiniai moraliniai dėsniai, jeigu jie ir būtų suformuluoti, tegali būti vertinami kaip deklaracija, kurios įgyvendinimas priklauso nuo subjekto geranoriškumo. Tad nors ir vaizdingai formuluojama, kad moralės ir teisės „<...> normos yra panašios tuo, kad jos laikomos įpareigojančiomis nepriklausomai nuo įpareigojančio asmens sutikimo, ir jas palaiko didelis socialinis spaudimas, verčiantis jų laikytis“³¹, moralės ir teisės normų nesilaikymas sukelia akivaizdžiai skirtingus padarinius. Natūralu, kad toks teisės filosofijos ir moralės doktrinų vertinimas legalizuoja moralės reliatyvumą visuomenėje. Jeigu galima subjektyvios moralės koncepcija, kodėl asmuo negali turėti savojo moralės normų rinkinio, kurio turinys priklauso nuo jo paties? Akivaizdu, kad tokia pozicija rodo, kad teisinių santykių (ir ne tik) subjektai

27 Jokūbaitis, A. *Liberalizmo tapatumo problemos*, 2003, p. 167.

28 *Oxford dictionary*. Dorling Kindersley Limited and Oxford University Press, Vilnius: Alma littera, 2001, p. 529.

29 Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 85–88.

30 Posner, R. A. *The Problematics of Moral and Legal Theory*, p. 10.

31 Hartas, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 285.

visuomenėje gali tikėtis moralumo tik tiek, kiek jos yra pozityviosios teisės normose. O jei tos normos nėra vienareikšmės? S. Besson (*Samantha Besson*) tai vadina teisiniu nedeterminuotumu (*Legal undeterminacy*)³².

3. Konstitucijos interpretacija: subjektyvios moralės refleksija?

Debatai dėl moralės reikšmės pozityviajai teisei jau daugybę metų yra anglų-amerikiečių doktrinos esmė. Konstatuojama, jog dauguma anglų-amerikiečių teisės filosofijos doktrinos atstovų pripažįsta, kad nėra mechaninio moralės nuostatų perkėlimo į teisę imperatyvų³³. Kitais žodžiais kalbant, nėra argumentų, kuriais grįstą subjektyvią vertybių sistemą būtų galima objektyvizuoti sociume. Ir čia jau minėtas moralizuojančių teoretikų pavyzdys akivaizdus. Jie labai noriai pripažįsta moralinių argumentų reikšmingumą interpretuojant teisę, tačiau nenoriai pripažįsta ne savąją moralinę refleksiją teisėje. Šią paradoksalią situaciją pastebi ir R. A. Pozneris konstatuodamas, jog nors akademiniai moralistai ir gerbia tolerancijos principus, tačiau jiems būdinga tai, kad kiekvienas jų nori, kad „kiekvienas žmogus išpažintų tas pačias moralines vertybes“³⁴. R. A. Pozneris nedviprasmiškai įvardija problemos esmę teigdamas, kad moralistai ignoruoja tą faktą, jog kiekvieno iš mūsų žmogiškasis orumas yra vienodai vertingas, nepaisant to, kad „kai kurie žmonės yra savanaudiški, negailestingi, kerštingi, turintys liguistų ambicijų, linkę manipuliuoti, karjeristai, neatsakingi ir net maniakinės natūros“³⁵. Analizuodami kad ir jau mūsų minėtų R. Dvorkino ir lordo P. Devlino teorijas nerandame atsakymų, kodėl jų pasiūlytas moralinių vertybių modelis turėtų būti konceptualiai galutinis. Tad ir minėtų autorių teorijos tėra kiekvieno iš jų asmeninės vertybių sistemos *actus fidei*. Tai neabejotinai įdomu, bet gali tapti socialiai refleksiška tik per interpretacijos subjektų valią, jiems savo noru pasirenkant minėtas koncepcijas. Kad ir kokia būtų įtaigi moralės teorija, ji negali pakeisti to, jog objektyvumo-subjektyvumo dichotomija yra filosofiskai pagrįsta³⁶.

Teorijų konkurencija, kuri padėjo visuomeninėje sąmonėje įsitvirtinti pozicijai, atmetančiai moralės normų universalumą, neabejotinai turi įtakos ir teisinei sistemai, jos dalyviams ir kūrėjams. Tokia padėtis iš principo atleidžia teisinių santykių subjektus nuo universalios moralės imperatyvų, o ir iš visuomenės atima galimybę vertinti kokio nors subjekto veiklą pagal objektyvius kriterijus. Kita vertus, akivaizdžios nuolatinės pastangos apleliuoti į *universalias moralines vertybes*. Neretai konstitucinių teisinių santykių

32 Besson, S. *The Morality of Conflict: Reasonable Disagreement and the Law*. Oxford, Portland, Oregon: Hart Publishing, 2005, p. 57.

33 Wright, G. R. Does Positivism Matter? *The Autonomy of Law: Essays on Legal Positivism*. Ed. George P. R. Clarendon Press: Oxford, 1996, p. 57-59.

34 Posner, R. A. *Richard the problematics of moral and legal theory*, p. 67–68.

35 *Ibid.*, p. 68.

36 Marmon, A. Three Concepts of Objectivity. *Law and Interpretation. Essays in Legal Philosophy*. Oxford: Clarendon press, 1997, p. 177.

subjektai savo elgesį taip pat grindžia minėtais argumentais³⁷. Ir ne tik apeliuojama į juos – jais vadovaujantis priimami teisingumą reprezentuojantys sprendimai, pvz., Niurnbergo procese Tribunolo sprendimai rėmėsi tuo, jog kaltinamieji pažeidė pagrindines ir universalias moralės vertybes³⁸. Tačiau ir šiuo atveju teorija atsako, jog minėtas teisminis procesas ir sprendimas jame konceptualiai neįrodo, jog yra universalios moralės normos, o tik konstatuoja, kad laimėjo viena iš subjektyvių moralės sampratų³⁹. L. Baublys pagrįstai pažymi, jog „Teisingumo sampratos apibrėžimo *problemiškumo* ir *reliatyvumo suabsoliutinimas* leido teisinio pozityvizmo atstovams iškelti teisės atsiribojimo nuo teisingumo, kaip moralės filosofijos nagrinėjimo objekto, reikalavimą“⁴⁰.

Taigi šiandieninei mąstymo paradigmai būdinga tai, jog ji nepripažįsta išankstinių nuostatų, teisės teorijos ir moralės filosofijoje egzistuoja lygiavertės koncepcinės kryptys: viena jų pripažįsta, kita – neigia visuotinai egzistuojančias morales normas. Viena jų neatskiria teisės nuo moralės teigdama, kad tik teisė, neprieštaraujanti moralės normoms, gali vadintis teise. Kita teigia, jog moralės normos yra reliatyvios, jos negali būti universalios, tad teisė nebūtinai turi atspindėti moralės nuostatas, nes tai konceptualiai neįmanoma. Žymiausi akademinės pozicijos, pripažįstančios moralės normų objektyvumą ir universalumą, atstovai yra R. Dworkinas (*Ronald Dworkin*), D. Finis (*John Finnis*), T. Nagelis (*Tom Nagel*), T. Skanlonas (*Tom Scanlon*) ir kiti. Kitai pozicijai atstovauja H. Kelzenas (*Hans Kelsen*), R. A. Pozneris (*Richard A. Posner*), B. Viljamas (*Bernard Williams*) ir kiti. Visi jie žymūs teisės ir moralės filosofijos profesoriai, darantys reikšmingą įtaką mokslinei paradigmai.

Ką gi reiškia tokia teorinių koncepcijų konkurencija mūsų nagrinėjamai problematikai – vertybinių argumentų vietai teisės kūrimo ir interpretavimo veikloje? Štai Maltos konstitucijos (1964 m.) antrame skyriuje ne tik nustatytas Romos Katalikų Bažnyčiai valstybinės religijos statusas, bet ir *expressis verbis* forma „paaiškina“, jog būtent Romos Katalikų Bažnyčios vadovybė turi valstybėje „teisę ir pareigą mokyti, kurie principai yra geri, o kurie blogi“. Akivaizdu, kad, Maltos Konstitucijoje esant tokiai nuorodai, būtent Romos Katalikų Bažnyčios moralinės nuostatos bei pozicija tampa šaltiniu, galinčiu ir turinčiu lemti sociumo abejones, o kartu ir teisės interpretatoriaus pasirinkimą. Tačiau kokia moralinių vertybių perspektyva būti šaltinių interpretatoriui, jei konstitucijoje *expressis verbis* nėra tokių nuorodų, kaip jau mūsų minėtoje Maltos konstitucijoje?

Tuomet net pripažintieji teoretikai (tokie kaip mūsų jau minėtas A. Barakas), kurio teorija, sakytume, pasižymi loginiu principingumu, neatsispiria pagundai gauti socialinę indulgenciją nuo galimų kaltinimų, jog neigia universalias moralines vertybes. Todėl nuolat pabrėždamas teisėjo reikšmę teisės interpretavime, nuolat akcentuodamas kvalifikacinius teisėjo gebėjimus interpretuojant teisę, ieškant maksimaliai teisiško ir taikda-

37 Meilius, K.; Mesonis, G. Constitutional Conventions and the Theory of relativity of moral norms. *Warszawske Studia Teologiczne*. No. XVII, Warszawa, 2004, p. 229–230.

38 Alder, J. *Constitutional and Administrative law*. London: Macmillan Press LTD, 1994, p. 17.

39 Posner, R. A. *The Problematics of Moral and Legal Theory*, 2002, p. 10–20.

40 Baublys, L. *Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005, p. 33.

riško interpretacijos sprendinio, taip pat pabrėžia, jog „nėra teisėjo asmeninių vertybių, o tik nacionalinės šalies vertybės“⁴¹. Tai ar vis dėlto teisėjas yra laisvas, ar tik mechanškai perkeliantis nacionalines vertybes į konkrečią interpretaciją? Bet kokia yra galima išeitis, jei doktrina nedviprasmiškai pripažįsta, kad „vertybių ar moralinis pliuralizmas <...> sukelia neišvengiamą vertybių konfliktą“⁴². Tačiau visa tai A. Barakas puikiai suvokia, nes kitoje vietoje nurodo, kad interpretatorius turi atskleisti tas vertybes, kurios implicitiškai ar eksplicitiškai nėra minimos konstitucijoje⁴³. Kita vertus, kokios tos tikrosios visuomenės vertybės, jei egzistuoja gausybė moralinių koncepcijų ir kiekviena jų yra tik moralės koncepcijų ar traktuočių įvairovės dalis? Koncepcinis reliatyvumas yra tikrovė, negalime teigti, kad tai yra gerai arba blogai. Taip teigdami mes vėl būtume tik subjektyvūs. Pažymėtina, jog tai suvokę ir pripažinę galime formuluoti praktiškesnes išvadas – visas tas eksplicitines ir implicitines vertybes turi atskleisti konstituciją interpretuojantis teisėjas(jai). Taigi A. Barako išvedžiojimų tikslas pasiektas. Duoklė sociumui atiduota, nes pripažintos universalios (ne tik pozityviosios teisės lygmens) vertybės, kartu pripažinta interpretatoriaus laisvė ir diskrecija subjektyvių pastangų rezultatai pristatyti kaip galutinę – teisinę pasekmę sukuriančią interpretaciją.

Apibendrinami, kas pasakyta, galime pažymėti, kad doktrinai besiblaškant moralės universalumo paieškose, individas lieka vienas ne tik su subjektyvia (sociumo požiūriu), bet ir su objektyvia (individo požiūriu) vertybių sistemos pasaulėžiūra. Būtent tuomet konkretaus subjekto filosofiniai argumentai gali ir turi pasireikšti kaip interpretatoriaus vertybinės pasaulėžiūros dalis, į kurią orientuojantis pasirenkamas interpretacijos proceso vektorius bei formuluojamų išvadų turinys. Kadangi „teisėjai kai kurias bylas sprendžia moralinių argumentų pagrindu“⁴⁴, todėl aktualus tampa *konkrečiau* (asmens) subjekto, konkretus vertybių sistemos turinys – *personifikuota „konstitucija“*. Pats asmuo yra šios „konstitucijos“ kūrėjas ir jos nuostatų keitėjas. Jis vienintelis yra jos turinio galutinis interpretatorius ir jos nuostatų taikytojas. Interpretuodamas teisę individas „remdamasis tik konstitucija“, bet per savitą, individualią vertybių sistemą pasirenka interpretacijai reikalingus pirminius atramos taškus bei loginio pagrindimo kryptį. Tuomet I. Kanto „moralės dėsnis manyje“, jo *konkretus turinys* tampa šaltiniu, lemiančiu konstitucijos interpretavimo rezultatai. Visa tai suvokus tik retoriškai lieka klausti ir mąstyti apie konstitucijos interpretacijos pasekmę sociumui, jeigu oficialiu konstitucijos interpretatoriumi tapo asmuo, kuris kaip „<...> laisvas individas pasirinko ne J. Locke'ą ir I. Kantą, bet kitas, daug mažesnius reikalavimus keliančias, moralės filosofijas“⁴⁵?

41 Barak, A. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2005, p. 236–237.

42 Besson, S. *The Morality of Conflict: Reasonable Disagreement and the Law*. Oxford, Portland, Oregon: Hart Publishing, 2005, p. 66–67.

43 Barak, A. *Purposive Interpretation in Law*, p. 237.

44 Posner, R. A. *The Problematics of Moral and Legal Theory*, p. 114.

45 Jokūbaitis, A. *Liberalizmo tapatumo problemos*, p. 242.

Išvados

Konstitucija yra išskirtinis teisinis dokumentas, o jos interpretacija yra procesas – ne nutrukstamas jos turinio aiškinimo darbas, kurio pabaiga ir kokybinė satisfakcija priklauso nuo konkretaus laikmečio intelektualinių gebėjimų. Konstitucijos interpretacija yra permanentinis procesas, o šiam procesui turi įtakos daugelis konceptualių faktorių. Jos interpretatoriaus ir taikytojo galimybes pirmiausia determinuoja aukščiausia juridinė konstitucijos galia ir šio akto vientisumas. Konstitucijos vientisumas – tai teisinis, filosofinis, loginis jos normų integralumas, determinuojantis jos aiškintojui pareigą šį teisės aktą suvokti kaip sisteminę visumą, t. y. ne tik kaip konkrečių vertybių katalogą, bet ir kaip tų vertybių pusiausvyrą. Visos konstitucijos *expressis verbis* nuostatos yra tapačios savo juridine verte, todėl nepaneigiančios, o tik papildančios viena kitos turinį. Taip pat pažymėtina, kad išskirtinė juridinė konstitucijos galia lemia jos interpretacinį savipakankamumą. Ji negali būti interpretuojama remiantis mažesnės juridinės galios aktų turiniu.

Oficialus (ir ne tik oficialus) aiškintojas interpretuodamas konstituciją naudojami diskrecija, kuri laiduoja galimybę laisvai pasirinkti interpretacijos metodologiją. Konstitucijos pavienės *expressis verbis* normos pasižymi abstraktumu, o skirtingų konstitucinių vertybių pusiausvyros paieškos taip pat neretai siūlo nevienareikšmes išvadas. Taip nutinka todėl, kad neretai interpretuojant konstituciją teisiniai argumentai tampa nepakankami formuluoti vienareikšmes ir galutines išvadas. Būtent tuomet ne tik teisiniai, bet ir filosofiniai interpretacijos argumentai turi pagrindą materialumui. Filosofiniai argumentai gali pasireikšti kaip interpretatoriaus vertybinės pasaulėžiūros dalis, į kurią orientuojantis pasirenkamas interpretacijos proceso vektorius bei formuluojamas išvadų turinys.

Vertybinės pasaulėžiūros turinio klausimas yra konceptuali teisės teorijos, konstitucinės teisės ir moralės teorijos problema. Reikia pripažinti, kad teisės ir moralės teorijose yra nusistovėjęs *status quo*, kurio esmė glūdi įsitvirtinusiuose dviejose viena kitos niekaip nepaneigiančiuose moralinių vertybių universalumo ir reliatyvumo koncepcijose. Teisės ir moralės teorijoms nepavyksta suformuluoti universalių vertybių sąvado, o visos pastangos tai padaryti tik papildoma subjektyvių teisės teorijų ir moralinių vertybių katalogą. Dėl minėtojo doktrininio *status quo* konstitucijos ir apskritai teisės interpretacijos procese moralinės vertybės negali *universalijų vertybių* pavidalu atsispindėti kaip teisės interpretavimo rezultatas.

Tačiau vertybinė (moralinė) refleksija galima per interpretatoriaus subjektyvios vertybių sistemos prizmę. Tais atvejais konstitucijos normų neapibrėžtumus bei konstitucinio reguliavimo dviprasmybės aiškinamos konkretaus interpretatoriaus (arba interpretatorių, jei kalbame apie konstitucinius ar aukščiausiuosius teismus, kai sprendimas priimamas kolegialiai) vertybinės pasaulėžiūros kontekste ir interpretuotojo teisinė sąmonė, filosofinė pasaulėžiūra, istorinio patyrimo pažinimas, ect., visa tai, ką galėtume pavadinti *subjektyvia moraline konstitucija*, atsispindi oficialioje konstitucinėje jurisprudencijoje.

Kiekvienas (oficialus, neoficialus) interpretatorius aiškindamas teisę gali perteikti savąją, t. y. subjektyviąją, vertybių sistemos sampratą. Tačiau tik oficialaus interpretatoriaus *diskrecija* sudaro prielaidas subjektyviai vertybinei (moralinei) pasaulėžiūrai tapti konstitucinės interpretacijos rezultato dalimi. Rezultato, kuris galės būti doktrininio vertinimo objektas, tačiau, neatsižvelgiant į tą vertinimą, būtent šis interpretacinis rezultatas sukels realias teisinės pasekmes.

Literatūra

- Alder, J. *Constitutional and Administrative law*. London: Macmillan Press LTD, 1994.
- Alexy, R. *A theory of Constitutional Rights*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2002.
- Antieau, J. C. *Adjudicating Constitutional Issues*. London, Rome, New York: Oceana Publications, Inc., 1985.
- Barak, A. *Hermeneutics and Constitutional interpretation. Constitutionalism, identity, difference and legitimacy. Theoretical perspectives*. Durham, London: Duke University Press, 1994, p. 257.
- Barak, A. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2005.
- Besson, S. *The Morality of Conflict: Reasonable Disagreement and the Law*. Oxford, Portland, Oregon: Hart Publishing, 2005.
- Baublys, L. *Antikinė teisingumo samprata ir jos įtaka Vakarų teisės tradicijai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
- Dworkin R. *Freedom 's law: The moral reading of the American Constitution*. Oxford, New York: Oxford University Press, 1999.
- Dworkin, R. *Taking Rights Seriously*. London: Duckworth, 1977.
- Hartas, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
- Jarašiūnas, E. Apie konstitucinės justicijos funkcijas. *Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1998.
- Jarašiūnas, E. Keletas konstitucinio teisinės valstybės principo interpretavimo aspektų Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2006, 6 (84):24.
- Jokūbaitis, A. *Liberalizmo tapatumo problemos*. Vilnius: Versus Aureus, 2003.
- Kantas, I. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis, 1987.
- Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
- Kuhn, T. S. *Mokslo revoliucijų struktūra*. Vilnius: Pradai, 2003.
- Kūris, E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*. Vilnius, 2002.
- Madison, J. *The Federalist Papers*. No. 43. New York: A Mentor Book, 1999.
- Marmon, A. Three Concepts of Objectivity. *Law and Interpretation. Essays in Legal Philosophy*. Oxford: Clarendon press, 1997.
- Meilius K., Mesonis, G. Constitutional Conventions and the Theory of relativity of moral norms. *Warszawskie Studia Teologiczne*. No. XVII, Warszawa, 2004, p. 229-230.
- Mesonis, G. Konstitucija monocentrinėje teisės sistemoje. *Konstitucinė jurisprudencija. Konstitucinio Teismo biuletenis*. 2009, 4 (12): 222–225.
- Posner, R. A. *How Judges Think: A Conversation with Judge Richard Posner*. By Jonathan Masur, 2008. < <http://uchicagolawschool-record.org/?q=node/10>>.
- Posner, R. A. *The Problematics of Moral and Legal Theory*. Cambridge, Massachusetts, London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, 2002.

Rosenfeld M. Constitutional adjudication in Europe and the United States: paradoxes and contrasts. Nolte G. (Editor) *European and US Constitutionalism*. New York: Cambridge University Press, 2004.

Oxford dictionary. Dorling Kindersley Limited and Oxford University Press, Vilnius: Alma littera, 2001.

Whittington, K. *How to Read the Constitution: Self-Government and the Jurisprudence of Originalism*. Published by the Heritage Foundation. 2006, No. 5. <www.heritage.org>.

Wright, G. R. Does Positivism Matter? *The Autonomy of Law: Essays on Legal Positivism*. Ed. George, P. R. Oxford: Clarendon Press, 1996.

SOME ASPECTS OF THE INTERPRETATION OF THE CONSTITUTION THE POSSIBILITY AND LIMITS OF VALUABLE (MORAL) ARGUMENTS

Gediminas Mesonis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Constitution is an exclusive legal document, and its interpretation is a process – a continuous work of explanation of its content, the end and qualitative perfection of which may only be considered taking into account the limits of intellectual potential of the particular time. The interpretation of constitution is a permanent process, which is influenced and determined by plenty of conceptual factors. Firstly the supreme juridical power of the constitution as well as its integrity determines the opportunities of its interpreter and applier. Integrity of the constitution is considered to be the legal, philosophical, logical integrity of its norms, which determines an obligation of its interpreter to perceive this legal act as an integral unit, i.e. not only as a catalogue of particular values, but also as a balance of these values. All the constitutional expressis verbis provisions are equal in its' juridical power, that is why they do not negate each other, on the contrary – each of them only complement others' content. Besides, it is important to mention that exceptional juridical power of the constitution determines its interpretational self-sufficiency. Constitution can not be interpreted invoking the content of the acts of lower juridical power.*

Interpreting constitution official interpreter (as well as non official interpreter) uses discretion, which gives him an opportunity to choose methodology of interpretation freely. Single constitutional expressis verbis norms characterize abstract, and searching the balance among different constitutional values often suggests ambiguous inferences. This situation is conditioned by circumstances, that when interpreting constitution often legal arguments become insufficient to formulate unambiguous and ultimate conclusions. Precisely then not only legal, but also philosophical arguments of interpretation have the basis for materiality. Philosophical arguments may evidence as a part of interpreter's valuable world-view, which would be the basis to choose vectors on interpretation process as well as the content of formulating conclusions.

The question of content of valuable world-view is a conceptual problem of theory of law, constitutional law and theory of morals. We have to admit that at the theory of law and the

theory of morals status quo is settled, the essence of which is in the entrenchment of two conceptual trends about universality and the relativity of moral values, each of which does not negate the other. Theories of law and morals have not succeeded in formulating digest of universal values, but the endeavor at that direction only supplement the catalogue of subjective theories of law as well as the catalogue of morals. Aforesaid doctrinal status quo formulates situation, when in the process of constitution's and generally law's interpretation moral values can not reflect themselves as universal values at the result of interpretation of law.

Either way valuable (moral) reflection is possible through the prism of subjective system of interpreter's values. Then uncertainties of constitutional norms as well as the ambiguities of constitutional regulation are solved in the context of a particular interpreter's (or interpreters', if we talk about Constitutional or Supreme Courts, when the judgment is passed collegially) valuable world-view. This way interpreter's legal consciousness, philosophical world-view, his cognition of historical experience, etc. all that we can call subjective moral constitution, reflects in the official constitutional jurisprudence.

Either interpreter (official, non-official) has an opportunity to reflect his own, i.e. subjective conception about the system of values, at the result of interpretation of law. Still only official interpreter's discretion makes a prerequisite for subjective valuable (moral) world-view to become the part of the constitutional interpretation's result. Result, which may be the object of doctrinal assessment, but independently of the results of that assessment, precisely this interpretational result shall make real legal consequences.

Keywords: *constitutional law, constitution, constitutional jurisprudence, democracy, interpretation, moral argues.*

Gediminas Mesonis, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucionalizmo raida, konstitucinė jurisprudencija, teisinė valstybė, žmogaus teisės ir laisvės, valstybės ir Bažnyčios atskyrimo principas.

Gediminas Mesonis, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Constitutional Law, professor. Research interests: constitutionalism, constitutional jurisprudence, rule of law, separation of powers, human rights, separation of state and church.